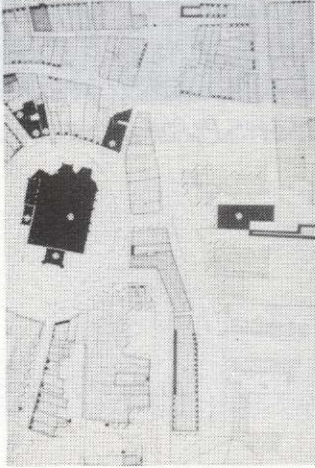

Harm Tilman

Hedendaagse architectuur & bestaande stad

Locatie Markt- Maassluisdijk.
Vlaardingen.

In deze bijdrage wijd ik - op verzoek van de redactie van dit blad - enkele woorden aan *het thema* van een avond over architectuur en stad, die in februari 1985 op de Afdeling Bouwkunde van de Technische Hogeschool in Delft door de studievereniging Stylos werd georganiseerd. De bedoeling van deze avond was het publiek in de gelegenheid te stellen kennis te nemen van ervaringen en activiteiten rond een thema, dat thans van bijzonder belang is op ons veld van studies: de verhouding tussen de hedendaagse architectuur en de bestaande stad. De actualiteit van dit thema zal duidelijk zijn, nu in de steden de nadruk valt op de intensivering van het grondgebruik in die delen van het bestaande stedelijke gebied, waar in het verleden de grootste investeringen zijn gedaan in termen van infrastructuur, voorzieningen en gebouwen. Dit alles wijst meer op het (her)gebruik van wat bestaat dan op willekeurige groei van het nieuwe. De discipline stedenbouw is er echter nog niet in geslaagd dit thema in haar *instrumentarium* op te nemen en zal hierin ook niet slagen, als ze zich ten minste niet weet los te maken van de ruïneuze ervaringen met stedenbouwkundige en economische programmering die in het teken staat van een direct ingrijpen op de politiek-maatschappelijke condities van de stad.

Het zou uiteraard van een misverstand getuigen, wanneer men de relaties zou ontkennen, die op politiek en maatschappelijk niveau bestaan tussen de materiële productie en de maatschappelijke instituties, met de systemen van ideeën en waarden van onze maatschappij. Maar omgekeerd kun je hieruit natuurlijk niet afleiden, dat in de werkelijkheid eenduidige conditioneringen tussen de verschillende niveaus bestaan, en kun je dus niet die *graad van autonomie* uitsluiten, die de afzonderlijke problemen op ieder niveau bezitten. Wil het beroep van stedenbouwkundige geen anachronisme worden, dan zal het tegenover de moeilijkheid van een stedenbouwkundig bestuur in de steden een autonome ruimte moeten opeisen, waarin het analytische- en ontwerpinstrumentarium opnieuw kan worden aangescherpt. Zonder een dergelijke profilering zal de stedenbouwkundige er niet in slagen een verantwoordelijke rol te spelen in de huidige realiteit van vormgeving van de menselijke nederzetting.

Met de avond over *Hedendaagse architectuur en bestaande stad* wilden we de bijdrage belichten van enkele ontwerpers, voor wie het typologisch-morfologische vraagstuk centraal staat in de verhoudingen tussen stedenbouwkundige en bouwkundige techniek. In de interventieplannen voor de bestaande steden is immers de bepaling van de verhouding tussen bouwtypologie en stedelijke morfologie van

groot belang (zie in dit opzicht de artikelen in O8). Dit geldt dan in het bijzonder voor de rol van de woningbouw in de ontwikkeling en verandering van de bestaande steden. De architecten die we voor de avond gevraagd hadden (Sjoerd Soeters, Wytze Patijn en Jan Mulder, en Henk Engel) zijn allen op dit terrein werkzaam.

Het idee om verschillende ervaringen met betrekking tot concrete ingrepen in de stad te belichten, vanuit de overtuiging dat iedere opgave van stad tot stad en van buurt tot buurt anders is, is zeker niet nieuw of origineel. Daarom wil ik nu wat meer op de achtergrond van deze avond ingaan. Deze wordt gevormd door de manifestatie 'Het Gat in de Markt' te Vlaardingen, die een discussie op gang wilde brengen over de gangbare planvorming in die stad. Hoofdmoot ervan was de uitwerking van een reeks architectonische en beeldende voorstellen voor een 'moeilijke' locatie in de Vlaardingse binnenstad. De organisatoren van de manifestatie hoopten zo een confrontatie tot stand te brengen van enkele culturele posities rond een thema, dat in deze tijd, zoals gezegd, van groot belang is: De herinrichting van de bestaande stad.

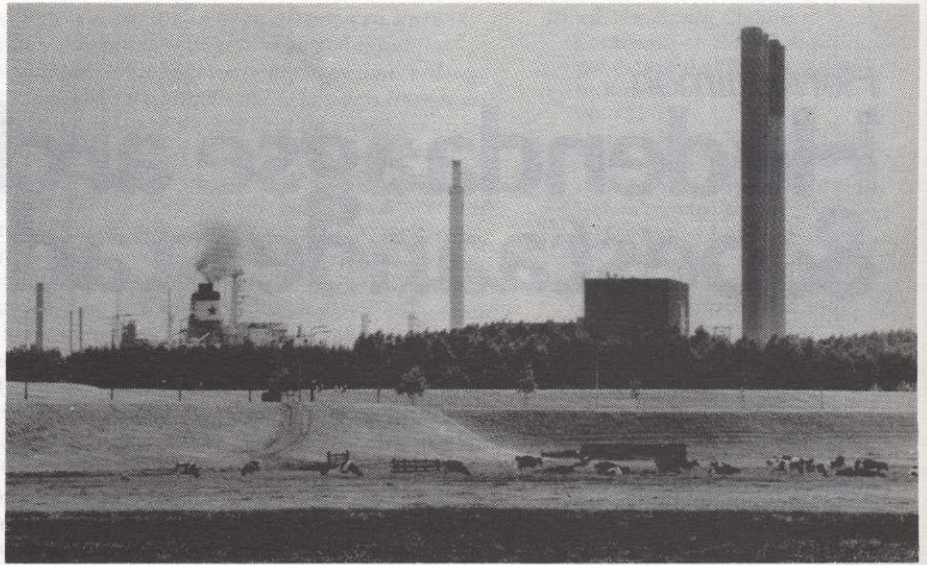
Vlaardingen centrum, luchtfoto.

Vlaardingen is een stad, die zich de afgelopen veertig jaar heeft ontwikkeld van vissersdorp tot een aanzienlijke, maar toch duffe provinciestad. Men kan er in de wijken Babberspolder, Indische Buurt, Westwijk en Holy de continuïteit en discontinuïteit bespeuren van bouwtypes en nederzettingsmodellen, die tot stand zijn gekomen in stedenbouwkundige en bouwkundige processen op een moderne schaal. Volgens Van Tijen, die de stedenbouwkundige ontwikkeling in Vlaardingen na de oorlog heeft begeleid, moest de stedenbouw een kader ontwikkelen, waarin het moderne leven zich op stedelijke schaal kon ontwikkelen.

In het kader van deze manifestatie 'Het Gat in de Markt', die werd georganiseerd onder de supervisie van Bert van Meggelen, is aan een aantal ontwerpers gevraagd, een bouwwerk te maken op een locatie in de binnenstad van Vlaardingen, die bestemd is voor woningbouw. De locatie is een terrein dat gelegen is op het punt waar de Maassluisedijk aansluit op de Markt van Vlaardingen. Het bouwen op deze plek, die tot nu toe nog niet is gebouwd, is, zo blijkt, vooral een vraagstuk van de verhouding tussen de structuur van de stad en de technieken van interventie, die hierop kan worden toegepast. Enerzijds is de vraag aan de orde, welke veranderingen deze stedelijke structuur kan verdragen, anderzijds, welke de componenten van het object zijn. Het stedenbouwkundige gegeven, de verhouding tussen bouwwerk en situatie, blijkt in de beste inzendingen strikt noodzakelijk te zijn voor de architectuur. Dit geldt zeker voor de inzending van Ronald van Duivenbode en Barbara Starzynska, die volgens criticus Umberto Barbieri "de stedelijkheid van het ontwerpgebied beklemtoont door typologische en morfologische aansluitingen te zoeken bij het bestaande en tegelijk met de taal te experimenteren".

Terwijl Van Tijen de formele problemen wegschoof omdat ze volgens hem slechts een rem zouden zijn op de mogelijkheden van de functionele planning en omdat hij vond dat aan het ontwerpen in de stad alleen een goed stedenbouwkundig plan recht zou kunnen doen, met een juiste situering en dimensionering van de verschillende functies, ontstaat nu dus het idee dat de functies niet gescheiden kunnen worden van de betekenis die ze hebben als architectuur en als stedelijke elementen. Iedereen weet ten slotte dat de grens van het aantal functies en van de woonstandaard voortdurend verschuift met de behoeften die de bewoners van een stad voortdurend herzien.

Met de opdrachtverlening probeerden de organiserende instellingen - de Bewonersgroep Centrum, de Vlaardingse Kunststichting en de Historische Vereniging -, inzicht te krijgen in de mogelijkheden, maar ook de grenzen, van

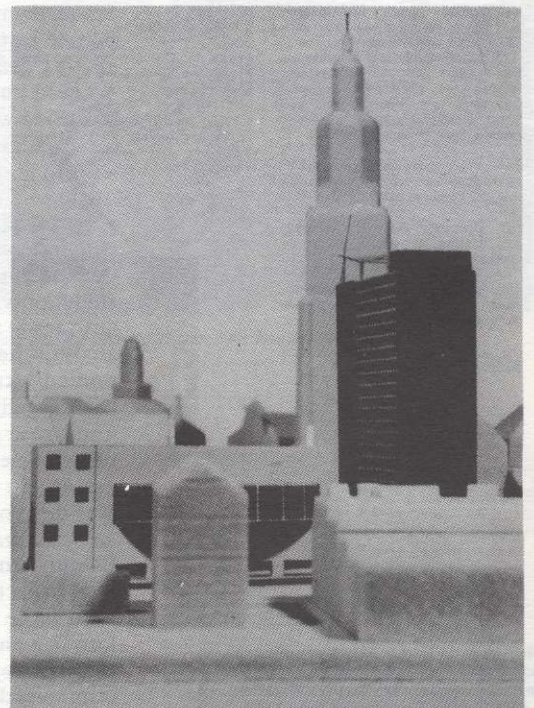
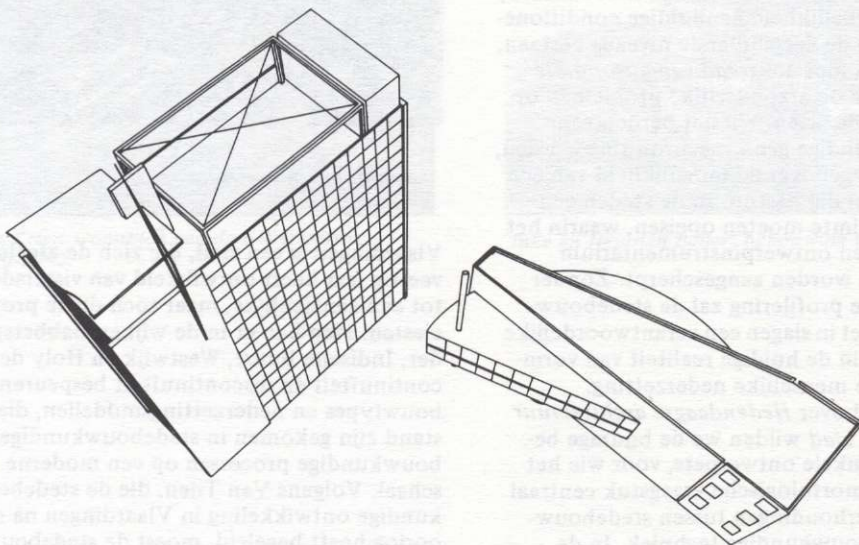

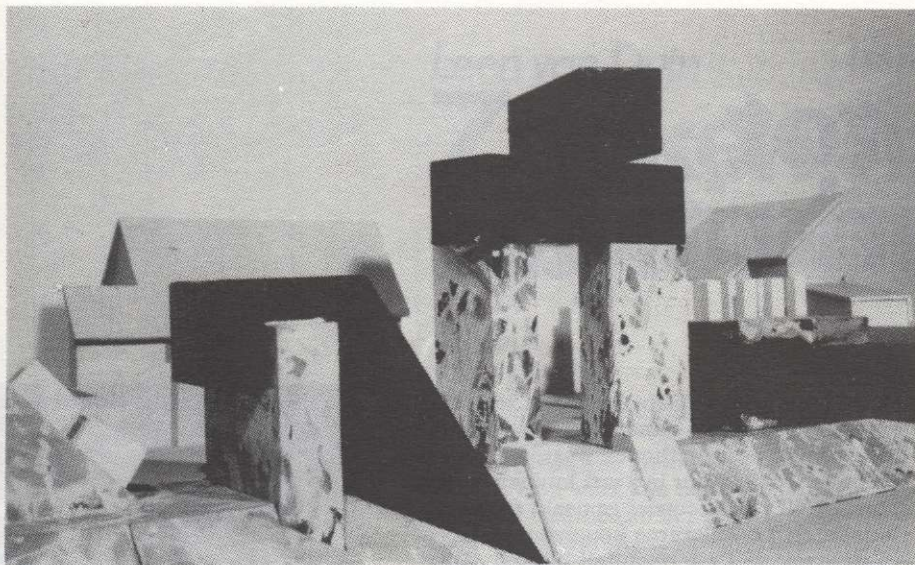
Piet Rook, *De Dijk*, foto-serie.

het ingrijpen in de bestaande stad. Het resultaat van deze ontwerpbeurt kan volgens mij worden herleid tot een alternatief tussen twee tegengestelde ontwerpvoorstellen: Een ontwerp dat in Vlaardingen een 'aanvallende' rol wil spelen en een 'cultureel' proces op gang wil brengen waarin het architectonische bijkomstig is, tegenover een architectonisch ontwerp, met oog voor de precieze eigenschappen van het bouwwerk, in verhouding tot de situering ervan.

Aan de presentatie van de ontwerpen ging in Vlaardingen een flinke polemiek vooraf, die in de eerste plaats draaide rond de beslotenheid van de planvorming in die stad, maar ook werd gevoed door een kritiek op het gemeentelijke bouwplan, dat men zag als een resultaat "van een routinewijs bouwproces in de binnenstad, waarmee aan bepaalde kwaliteiten onrecht wordt gedaan". De manifestatie lijkt zo beschouwd, vooral opgezet te zijn vanuit een gevoel van onmacht tegenover het stedelijke en zijn catastrofale ontwikkelingen, vanuit

Ronald van Duivenbode en Barbara Starzynska, ontwerp Markt-Maassluisedijk.

Hans Rikken, inzending Markt-Maassluisdijk, maquette.

de constatering dat de bepalende rol van de stedelijke transformaties op de 'culturele' produktie heeft geleid tot dat welke populisme, dat ook wel truttigheid wordt genoemd en dat zich recent zo ongehinderd heeft kunnen nestelen in het onverschillige semantische rumoer van de Nederlandse steden. Het is een gevoel dat zich blijkbaar niet alleen meester heeft gemaakt van architecten, maar ook van de publieke opinie in de slopende ervaringen van het stedelijke leven.

Waar globale planning een synoniem is geworden van onmacht, lijkt het herstel van de stad op een bouwkundige schaal, de bepaling van de bouwwerken en blokken op stedenbouwkundige schaal, nog de enige begaanbare weg te zijn. De manifestatie is in dit gat van de markt gestapt, maar tegelijk doet zich dan de merkwaardige figuur voor, dat de participatie van het publiek in de gemeentelijke instellingen niet alleen meer een toetsing inhoudt van politieke voorstellen, maar zich ook uit begint te strekken tot discipline voorstellen. Voor

Sjaak van den Akker e.a., ontwerp Markt-Maassluisdijk, montagefoto.

velen is dit aanleiding geweest om in het kader van deze ontwerp oefening een bewerking uit te voeren, die veel breder is dan het thema vereist. Dit heeft dan ook geleid tot deels onjuiste, deels te gehaaste keuzen. Maar er bestaan ook meer diepgaande motieven, die voorbijgaan aan de specifieke stedelijke werkelijkheid en zich in het disciplinaire bevinden, waarover discussie nodig is.

Het veld van de nieuwe opgave, de herinrichting van de bestaande steden, de intensivering van het gebruik ervan, is een gebied, waarin niet alleen nauwkeurige en onderscheiden technieken zijn vereist, maar waarin ook problemen van taal en inhoud voorkomen. Deze kunnen niet worden gescheiden van de inspanningen van een figuratief onderzoek, dat met iedere interventie ontwerp en context, hedendaagse architectuur en bestaande stad, in beschouwing neemt. Hiermee ben ik weer aangeland bij het thema van de avond. Dit thema kan, zo gesteld, nog op verschillende manieren worden uitgewerkt, hetgeen niet behoeft te verbazen gezien de complexiteit van de stedelijke werkelijkheid. En door deze diversiteit van problemen in de stad zullen de ontwerp instrumenten waarmee geëxperimenteerd wordt, ook wel verschillen. Maar toch lijkt deze verscheidenheid vertaald te kunnen worden in de hypothese, dat de realiteit tussen situering en typering van de bouwwerken van grote betekenis is, in het bijzonder als we praten over de rol van de woningbouw in de transformaties van de bestaande steden.

Niemand zal de grenzen kunnen ontkennen, die de veranderingen van onze steden kenmerken. Voor velen ontbreekt zelfs zo iets als een kwalitatief aanvaardbaar niveau van de architectuur in de hedendaagse stad. De bouwwerken, gereduceerd tot standaardoplossingen, zijn verdrongen uit hun complexe functionele samenhang en beantwoorden steeds meer aan de eisen van de marktproductie.

Daarentegen koestert men de hoop van een herstel van de architectuur, en stelt men zich de taak een verhouding tussen architectuur en stad tot stand te brengen, waarmee de traditionele tegenstelling tussen oud en modern bouwen kan worden overwonnen en de zin van de geschiedenis kan worden aangetoond. Het bouwwerk moet dan alle waarden van de nieuwe stad in zich opnemen, in verhouding tot de bestaande stad. Maar aangezien de stad in haar geheel niet méér is dan een serie interacties tussen bouwwerken en contexten, kunnen we, bij wijze van slotconclusie, het bouwwerk opvatten als het experimentele laboratorium van de stad, waarin de ontwerper zijn of haar gehele beeld van de stad realiseert.

We stuiten hier op het basisprobleem, niet dat van de tegenstelling dan wel ontmoeting tussen oud en nieuw, maar dat van de introductie van nieuwe representatieve ('beeld'-)elementen op het stedelijke toneel. Dit lijkt een bruikbaar aanknopingspunt te vormen voor verdere studies in de toekomst.